

ВАСПИТНО-ПОПРАВНЕ УСТАНОВЕ ЗА МАЛОЉЕТНИКЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Извјештај о отварању
Васпитно-поправног
дома Туњице

фeбpуap 2007. гoдинe

**ВАСПИТНО-ПОПРАВНЕ
УСТАНОВЕ ЗА МАЛОЉЕТНИКЕ
У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ**

**Извјештај о отварању
Васпитно-поправног
дома Туњице**

фебруар 2007. године

ВАСПИТНО-ПОПРАВНЕ УСТАНОВЕ ЗА МАЛОЉЕТНИКЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Извјештај о отварању Васпитно-поправног дома Туњице
фебруар 2007. године

1. Увод

Мисија ОЕБС у Босни и Херцеговини (у даљем тексту „Мисија ОЕБС“ или „Мисија“) поздравља почетак рада Васпитно-поправног дома за малољетнике Туњице. Ова одвојена зграда за малољетна лица у склопу Казнено-поправног завода (КПЗ) Туњице код Бање Луке, једина је установа у Републици Српској (РС) у коју се могу упутити малољетници у сукобу са законом, а којима је изречена заводска васпитна мјера.¹

Имајући на уму ранију праксу у Републици Српској, овај извјештај указује на позитиван и дјелотворан утицај који установа за малољетнике Туњице може имати на рехабилитацију малољетних преступника у оквиру правосудног и казненопоправног система, што представља један од принципа Националне стратегије против малољетничког преступништва из јула 2006. године. Извјештај исто тако указује на остале проблеме у вези са поступањем према малољетницима у сукобу са законом и поштовањем њихових основних људских права, у складу са међународним споразумима и ентитетским законима.

2. Прописи који уређују лишавање слободе малољетних лица

(а) Међународни стандарди који се примјењују у Босни и Херцеговини

Конвенција УН о правима дјетета из 1989. године (у даљем тексту „Конвенција“), правно обавезујући међународни споразум, јесте најважнији међународни документ који поставља минималне међународне стандарде који се односе на систем заштите малољетних преступника уопштено, и на лишавање слободе малољетних лица посебно. Конвенција је процесом сукцесије постала обавезујућа за Босну и Херцеговину 1. септембра 1993. године. Члан 37 Конвенције прописује заштиту малољетника од мучења или другог окрутног, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања, смртне казне или доживотног затвора без могућности пуштања на слободу, те од незаконитог или произвољног лишавања слободе. Члан 37 став (б) Конвенције прописује да лишавање слободе малољетних лица треба да буде у складу са законом и да се примјењује само као посљедња могућа мјера и то на најкраћи могући временски

¹ Проблем малолетничког преступништва уопште и, посебно, извршења васпитних мјера које предвиђају упућивање малољетника у установу, истакнути су у неколико студија које су обавиле и финансирале организације: UNICEF, Save the Children UK, Сорош фондација и институција Омбудсмана РС. Овим студијама осмишљени су и положени темељи за *Националну стратегију против малољетничког преступништва* из јула 2006. године.

период.² Поред тога, овај члан утврђује услове за лишавање слободе малољетника, укључујући притварање, упућивање у установу и затварање малољетника.

Конвенција о правима дјетета допуњена је низом посебних резолуција УН које се односе на систем заштите малољетних преступника. Ова правила и смјернице, иако правно необавезујућег карактера, неопходни су за тумачење Конвенције о правима дјетета и ријешавање питања заштите малољетних преступника на један свеобухватнији начин. Најважнији од свих ових докумената јесу: Правила УН за заштиту малољетника лишених слободе из 1990. године (у даљем тексту „Правила за заштиту малољетника“) и Минимална стандардна правила УН за уређење малољетничког правосуђа из 1985. године („Пекиншка правила“). Још један битан документ јесу Минимална стандардна правила за поступање са затвореницима из 1957. године, први међународни документ којим је уведен принцип одвајања малољетника од пунољетних затвореника.

Сљедећи стандарди који се односе на лишавање слободе малољетних лица јесу од посебне важности за рад Васпитно-поправног дома Туњице:

- Малољетници који су лишени слободе морају се држати одвојено од одраслих лица, осим ако супротно није у њиховом најбољем интересу.³ Ово се односи на одвајање малољетника од одраслих мушкараца, као и на одвајање малољетница од одраслих жена.⁴
- Услуге и погодности на располагању малољетницима лишеним слободе морају да у потпуности обезбиједу заштиту здравља и поштовање људског достојанства. Између осталог, ово се односи и физичку средину и смјештај.⁵
- Малољетницима који су лишени слободе морају да буду обезбијеђени услови за образовање. Образовни процес треба да се у највећој могућој мјери одвија изван установе у којој су смјештени, у складу са програмима педагошких установа у БиХ. Малољетницима такође мора бити загарантовано право на стручно оспособљавање.⁶
- Малољетници морају имати могућност за обављање радне активности уз адекватну накнаду.⁷
- Малољетници имају право на адекватну здравствену заштиту, превентивну и секундарну. Овдје спадају и специјалистички програми за превенцију наркоманије и психосоцијално савјетовање.⁸
- Малољетници имају право на редовне контакте са члановима породице и представницима шире друштвене заједнице, путем, између осталог, честих посјета, преписке и коришћења средстава комуникације.⁹

² Ово правило је даље разрађено у Правилима УН за заштиту малољетника лишених слободе (у даљем тексту „Правила за заштиту малољетника“), Дио I, правила 1 и 2; и Минималним стандардним правилима УН за уређење малољетничког правосуђа (у даљем тексту „Пекиншка правила“), Дио III, правило 13.1.

³ Члан 37 став (с) Конвенције УН о правима дјетета (у даљем тексту „Конвенција“) из 1989. год.; Дио IV С, правило 29 Правила за заштиту малољетника; правило 13.4 и 26.3 Пекиншких правила.

⁴ Поред тога, ту се даље наводи: „Младе преступнице смјештене у завод заслужују посебну пажњу у погледу својих личних потреба и проблема. Њима се ни на који начин не посвећује мања брига, заштита, помоћ, лечење и наставне активности него младим преступницима“, Пекиншка правила, правило 26.4.

⁵ Члан 37 став (с) Конвенције; Дио IV D, правила 30-37 Правила за заштиту малољетника; правила 13.5 и 26.2 Пекиншких правила.

⁶ Правила за заштиту малољетника, Дио IV D, правила 38-46; правила 26.1 и 26.6 Пекиншких правила.

⁷ Правила за заштиту малољетника, Дио IV D, правила 43-46.

⁸ Члан 37 став (с) Конвенције; Правила за заштиту малољетника, Дио IV H, правила 49-55, Дио V правило 81.

(b) Закони у Републици Српској

Већина међународних минималних стандарда из ове области уграђена је у одредбе прописа Републике Српске. Одредбе домаћих прописа омогућавају суду да малољетника упути у неку установу за малољетнике и, изузетно, одреди притвор у току припремног поступка и током цијелог главног претреса. Осим васпитних мјера, које подразумијевају упућивање малољетног преступника у установу затвореног типа (заводске мјере),¹⁰ суд може изрећи и казну малољетничког затвора лицима која су починила неко од набројаних кривичних дјела а имају 16 и више година.¹¹ Међутим, закони РС прописују одређене гаранције за заштиту малољетника како би се омогућило поштовање наведених међународних стандарда у случајевима лишавања слободе:

- Малољетници морају бити затворени или смјештени у посебне установе за малољетнике или посебна одјељења за малољетнике у оквиру казнено-поправних завода, одвојено од одјељења за пунољетна лица.¹²
- Суд може изрећи заводске мјере које подразумијевају смјештај малољетника у специјализоване установе за малољетнике (т.ј. васпитну установу, васпитно-поправни дом, или другу установу за оспособљавање).¹³ Васпитне мјере изричу се тако да се малољетник не оглашава кривим.¹⁴
- Притвор се може одредити само у изузетним околностима и мора се свести на најкраће могуће вријеме; притвор не може трајати дуже од 30 дана. Вијеће за малољетнике сваких десет дана преиспитује потребу за притвором; вијеће за малољетнике може притвор продужити за још два мјесеца ако постоји законом прописан основ за продужење; након окончања припремног поступка, притвор може трајати још највише шест мјесеци; након продужења, одлука о притвору се мора преиспитивати најмање сваког мјесеца.¹⁵

⁹ Члан 37 став (с) Конвенције; Правила за заштиту малољетника, Дио DIO IV I, правила 60-62; правило 26.5 Пекиншких правила.

¹⁰ Судије за малољетнике могу изрећи васпитне *препоруке* као што су лично извињење оштећеном, накнада штете оштећеном итд., чл. 67 Кривичног закона РС (КЗ РС), *Службени гласник РС* бр. 49/03 и 108/04, или васпитне *мјере*. Три врсте васпитних мјера јесу: (1) дисциплинске мјере, као што су судски укор или упућивање у дисциплински центар за малољетнике (чл. 73, 74 КЗ РС); (2) мјере појачаног надзора од стране родитеља или органа социјалног старања, итд. (чл. 75-78 КЗ РС); и (3) заводске мјере: затварање у васпитну установу, васпитно-поправни дом или другу установу за оспособљавање (чл. 79, 80, 81 КЗ РС). Види исто чл.363; чл. 364 у вези чл. 189.1(а)-(ц); чл. 372 Закона о кривичном поступку РС (ЗКП РС), *Службени гласник РС* бр. 50/03 и 111/04, чл. 267 Закона о извршењу кривичних санкција РС, *Службени гласник РС* бр. 64/01, 17. децембар 2001.

¹¹ Члан 69 став 1 и чл. 69 став 2, чл. 87 и 88 КЗ РС.

¹² Члан 365 став 1 ЗКП РС, чл. 14 став 4, чл. 200-205 Закона о извршењу кривичних санкција РС.

¹³ Члан 79, 80, 81 КЗ РС.

¹⁴ Члан 374 став 3 КЗ РС.

¹⁵ Члан 364 став 4 ЗКП РС; погледати *Коментар на нови ЗКП БиХ* који су објавили Савјет Европе и Европска комисија 2005. године, стр. 897 о одговарајућем члану 358 став 4 ЗКП БиХ.

- Кривичне санкције према малољетницима и васпитне мјере првенствено имају за циљ васпитање, преваспитање и правилан развој малољетника, као и спречавање вршења кривичних дјела у будућности.¹⁶
- Установа малољетницима мора обезбиједити услове за стицање општег и стручног образовања.¹⁷
- Ако се образовање не може организовати у установи, малољетници наставу могу да похађају изван установе.¹⁸ Малољетник има право на 30 дана одмора годишње, који би требало да проведе изван установе.¹⁹

3. Ситуација у Републици Српској – прије и после отварања Васпитно-поправног дома Туњице

Због сталног одлагања почетка рада Васпитно-поправног дома Туњице као функционалног васпитно-поправног дома за малољетнике (у даљем тексту „васпитно-поправни дом“), правосуђе у Републици Српској је, све до октобра 2006. године, у мањем обиму примјењивало мјере које су захтијевале смјештај малољетника у установу. Умјесто тога, као што то показује истраживање које је спровела Мисија ОЕБС крајем 2005. године, судијама у Републици Српској су за примјену преостале мјере које су мање прикладне за преваспитавање малољетних преступника, тј. или казна малољетничког затвора, која се може изрећи само малољетницима од 16 година или старијим, или мјере појачаног надзора родитеља или органа социјалног старања.²⁰ Када су заводске васпитне мјере биле одређене, надлежни органи их, опет, нису могли примјенити. Штавише, малољетни преступници, чије право је такође да буду смјештени одвојено од пунољетних, држани су у условима супротно закону.

Тако је у предмету који је пратила Мисија ОЕБС малољетник провео скоро двије и по године заједно са пунољетним осуђеницима у казнено-поправним заводима за пунољетна лица.²¹ Ове установе нису могле малољетнику омогућити третман какав прописују међународни стандарди и домаћи закони (прије свега, одвајање од одраслих, образовање и васпитне програме) због недостатка одговарајућих установа, квалификованог особља и наставно-васпитних програма помоћу којих би се спровеле донесене одлуке на ефикасан и законом прописан начин.²² Услови и службе који су постојали у тим установама нису били адекватни за заштиту малољетника и постизање сврхе изречене васпитне мјере, тј., васпитања, преваспитања и правилног развоја малољетника са циљем да се спријечи да малољетник убудуће врши кривична дјела.²³

¹⁶ Члан 66 став (б) и 70 КЗ РС, види исто чл. 238 Закона о извршењу кривичних санкција РС у вези извршења васпитних мјера.

¹⁷ Члан 238 став 3 Закона о извршењу кривичних санкција РС.

¹⁸ Члан 270 Закона о извршењу кривичних санкција РС.

¹⁹ Члан 274 Закона о извршењу кривичних санкција РС.

²⁰ Појачани надзор подразумијева упутства суда о одређеним дужностима при надзирању образовања и понашања малољетника, чл. 75, 77 КЗ РС.

²¹ Седам мјесеци у притвору и готово двије године у казнено-поправном заводу на извршењу васпитне мјере „упућивања у васпитно-поправни дом“.

²² Мисија ОЕБС уважава да је управа КПЗ Туњице учинила знатан напор да овом малољетнику обезбиједи услове живота тако што га је, заједно са још једним малољетником смјестила у просторију која има телевизор и не закључава се, није му ограничавала слободу кретања у заводу и обезбиједила му основно и стручно образовање.

²³ Мисија ОЕБС недавно је добила информацију у току свог програма праћења судског поступка, према којој је нови поступак покренут према истом млађем пунољетнику, који се терети за двије тешке крађе почињене након пуштања из КПЗ Туњице-Бања Лука. Оптужница му није могла бити достављена јер се он, наводно, налази у Казнено-поправном заводу Зеница.

Од почетка рада Васпитно-поправног дома Туњице у октобру 2006. године до данас, судови су тамо упутили неколико малољетника. Управа Казнено-поправног завода у Бањој Луци запослила је стручно особље, које пролази кроз даље стручно усавршавање; опремила је једну кућу која се налази изван зидова, али у оквиру комплекса казнено-поправног завода Туњице, која може да прими 20 малољетника. Тренутно се преговара са управом школе која се налази у близини васпитно-поправног дома о могућности да ови малољетници похађају школу изван васпитно-поправног дома. Међутим, чињеница да је управа поправног дома дио управе казнено-поправног завода има утицај на управљање обема установама, за које је најбоље да остану одвојене.

Мисија изражава забринутост због тога што се васпитно-поправни дом налази у непосредној близини Казнено-поправног завода Туњице, затвора Бања Лука. Мада су они физички одвојени, на васпитно-поправни дом ће и малољетници и друштво гледати као на дио затвора,²⁴ што неоправдано стигматизује малољетнике који нису оглашени кривима и може негативно утицати на њихово преваспитање и реинтеграцију у друштво. Друго питање које изазива забринутост јесте контакт малољетника са пунољетним осуђеницима, на примјер када раде на истом мјесту. Поред тога, непостојање подзаконских аката и упутстава које треба да донесе Министарство правде побуђује извјесну дилему у погледу исправног функционисања ове установе. Коначно, упркос чињеници да бројне судске одлуке чекају на извршење у Туњицама,²⁵ до краја 2006. године је само неколико малољетника упућено у Туњице ради извршавања изречене мјере. Постојање могућности да су неки од малољетника заправо смјештени у казнено-поправне заводе заједно са пунољетним лицима представља забрињавајући податак за Мисију ОЕБС.

²⁴ Оваква перцепција дома као затвора већ се одразила у извјештавању медија о отварању дома у наслову чланка у Еуроблицу од 18. септембра 2006. године: *“Школа иза решетака – Ускоро се отвара затвор за малољетнике у РС”*.

²⁵ Према ријечима омбудсмана РС, у 2003. години донесене су 22 одлуке у којима се изричу „мјере упућивања у васпитно-поправни дом“ које чекају извршење у Туњицама, *„Специјални извјештај о извршењу васпитних препорука, васпитних мјера и кривичних санкција изречених малољетницима“*, бр. 1333/05, Бања Лука, мај 2005.

4. Закључци и препоруке

Донедавно није било могуће примјенити законом прописане мјере због непостојања васпитно-поправних установа за малољетнике. Судије стога нису биле у могућности да користе пун спектрум опција неопходних да би мјере изречене малољетницима биле примјерене малољетницима и у складу са међународним стандардима и домаћим законима. Извршење васпитних мјера у установама у којима малољетници немају одговарајућу пажњу те васпитни или наставни програм, а имају честе контакте са пунољетним лицима, јесте у супротности и са одредбама међународних стандарда и домаћих прописа. То свакако не доприноси рехабилитацији и ресоцијализацији и преваспитавању малољетника, и може чак имати супротан ефекат.

Отварањем Васпитно-поправног дома за малољетнике Туњице таква ситуација се може исправити ако се овом установом управља у складу са међународним стандардима и домаћим законима, како је изложено у овом извјештају. Најважније је да Влада Републике Српске треба да настави са давањем приоритета овој установи, донесе потребна подзаконска акта и упутства, те да установу води потпуно одвојено од казнено-поправног завода за пунољетне, када је реч и о управи и о буџету. Органи у чијој је надлежности васпитно-поправни дом малољетницима треба да обезбиједе школовање и спријече њихове контакте са пунољетним осуђеницима.

Премда Мисија поздравља почетак рада Васпитно-поправног дома за малољетнике Туњице, мора се нагласити да установу за извршење заводских васпитних мјера не треба смјестити близу казнено-поправних завода, јер ова ситуација може неповољно утицати на сврху васпитних мјера. Поред тога, постоји доказана потреба за оснивањем установа за издржавање казне малољетничког затвора и мјера притвора, што до сада није ријешено на адекватан начин. Да би се створила јасна разлика између малољетничког затвора за оне који су оглашени кривима и поправног дома за оне којима није изречена осуђујућа пресуда, постојећу установу у оквиру КПЗ Туњице-Бања Лука треба претворити у установу за извршење казни малољетничког затвора и притвора, а поправни дом треба постепено преселити на прикладнију локацију.²⁶

²⁶ Обратити пажњу да је г. Бошко Ђукић, помоћник министра правде РС, изјавио за БЛ Лајв 29. септембра 2006. године да „...није најсрећније рјешење да се ове двије установе налазе једна поред друге због могућег негативног утицаја пунољетних осуђеника на малољетнике...” На веб страници: http://www.banjalukalive.com/Banja_Luka/Banja_Luka/Otvoren_popravni_dom_za_maloljetnike_200609292290/. Посљедњи пут страница је посјећена 15. децембра 2006. год.

Препоруке

Влади Републике Српске:

- обезбиједити финансијска средства као и административне услове потребне за даљи рад Васпитно-поправног дома Туњице као функционалне установе за извршење заводских васпитних мјера;
- наћи рјешење за смјештај малолетних преступница у сличан дом.

Министарству правде РС и управи Казнено-поправног завода у Бањој Луци:

- омогућити основно и средње образовање малолетним преступницима у складу са важећим прописима из области образовања, изван установе ако је могуће, или омогућити похађање наставе у оквиру установе. Малолетним преступницима који нису завршили основну школу треба омогућити завршетак основног образовања.
- Припремити васпитне програме за малолетне преступнике који одговарају постизању сврхе васпитних мјера, нарочито оспособљавању малолетника и спречавању вршења кривичних дјела у будућности;
- обезбиједити малолетницима здравствену заштиту, програме за превенцију наркоманије и психосоцијално савјетовање;
- управу васпитно-поправног дом за малолетнике у потпуности одвојити од управе КПЗ Туњице-Бања Лука;
- привремено користити васпитно-поправни дом и за притвор малолетника, док се не пронађе друго рјешење за законито притварање малолетника у Републици Српској одвојено од пунолетних лица;
- изградити и усвојити подзаконска акта и упутства потребна за рад васпитно-поправног дома.

Судијама и вијећима за малолетнке:

- хитно донијети рјешења о упућивању у Туњице свих малолетника којима је изречена заводска мјера како би се започело са извршењем ових мјера;
- у Туњице такође упућивати малолетнике којима је одређен притвор, строго се придржавајући принципа да се притвор одређује само ако је апсолутно неопходан.

Казнено-поправним заводима РС и центрима за социјални рад као органима социјалног старања:

- у складу са *Законом о извршењу кривичних санкција и санкција изречених у прекршајном поступку у Републици Српској* покренути поступак како би се омогућило да сви малолетници којима је изречена нека васпитна мјера који се сада налазе у казнено-поправном заводу или притвору за пунолетна лица одмах буду премијештени у Туњице.

Министарству правде РС као мјеру средњерочног карактера:

- основати одговорајући васпитно-поправни дом за извршење васпитних мјера потпуно одвојен од инфраструктуре и управе казнено-поправног завода;
- када се успостави одговорајући васпитно-поправни дом за извршење васпитних мјера како је препоручено, употреједити одвојену зграду у близини КПЗ Туњице-Бања Лука за извршење казне малољетничког затвора у складу са законом.

